

این مجرمان به زندان نمی‌روند

اقدامات فرهنگی جایگزین مجازات

حبس می‌شوند

۱۸

● شنبه ۱۹ اردیبهشت ۱۴۰۲ | ۱۴ فروردین ۱۴۴۴ | سال سی و یکم | شماره ۷۶۷۸۷۶

همیشه‌ی اجتماعی

زندان، آخرین راه حل است

بررسی قانون مجازات‌های جایگزین از ۳۰دیده‌گاه حقوقی، جامعه‌شناسی و روانشناسی

مجازات‌های جایگزین حبس از نوآوری‌های قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ است. قانونگذار در سال‌های اخیر با بررسی‌های همه‌جانبه و اتساک به اصل تشخیصی بودن مجازات‌ها و با توجه به آثار منفی مجازات حبس که دامنه آن شامل خانواده و جامعه نیز خواهد شد، مواد قانونی مجازات‌های جایگزین را تدوین کرد تا ضمن زندان‌زدایی، رویکرد کفیری را به جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی با هدف تأثیرگذاری افزون‌تر پیوندزند. در این میان، کمیت و کیفیت قانون مجازات‌های جایگزین، منتقدان و موافقان بسیاری دارد که هر یک، سخن از مزایا و معایب آن می‌گویند. در گفت‌وگو با کارشناسان ۳ حوزه حقوقی، جامعه‌شناسی و روانشناسی این قانون نوین را بررسی کرده‌ایم.

مجازات‌های جایگزین؛ اصلاحیه‌ای بر قانون مجازات‌های کفیری

پیمان حاج‌محمود عطار، وکیل دادگستری و چرم‌شناس درباره مجازات‌های جایگزین و قدرت تأثیرگذاری آنها چنین می‌گوید: «در طول سال‌های گذشته تاکنون سیاست کارگزاران قانون و احکام قضایی به سمت تبدیل مجازات‌های حبس به مجازات‌های جایگزین رفته است؛ تا جایی که مرحوم آیت‌الله‌هاشمی‌شاهرودی، رئیس اسبق قوه قضاییه، کتاب مستقلی تحت عنوان حبس‌زدایی از منظر شرع اسلام تألیف کرد. امروزه به هیچ‌کس پوشیده نیست که کفیر حبس چه آسیب‌های جبران‌ناشدنی‌ای برای شخص زندانی، خانواده و وابستگان وی و جامعه دارد. نمی‌خواهم فقط معایب مجازات‌زندان‌ربررسی‌کنم؛ زیرا این معایب مورد توجه قانونگذار قرار گرفته و در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و قانون کاهش مجازات حبس مصوب ۱۳۹۹ (که اصلاحیه‌ای بر برخی از مواد قانون مجازات اسلامی است) پیش‌بینی‌های خوبی به‌منظور جایگزین کردن برخی مجازات‌ها به جای حبس شده است. ماده ۴۰۶قانون مجازات اسلامی درباره مجازات‌های جایگزین حبس می‌گوید: مجازات‌های جایگزین حبس عبارت است از: دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی که در صورت گذشت شکلی و وجود جهات تخفیف با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، مهارت، وضعیت، شخصیت و سابقه جرم، وضعیت زه‌دیده و سایر اوضاع و احوال، تعیین و اجراء می‌شود.»

قانون‌ها و تبصره‌ها

عطار ادامه می‌دهد: «بته این قانون تبصره‌ای هم دارد. داد‌گاه در ضمن حکم، به سختی و تناسب مجازات مورد حکم با شرایط و کیفیت مقرر در این ماده باید توجه کند. داد‌گاه نمی‌تواند به بیش از

زندانیانی که به زندگی برگشتند

با رئیس شعبه ۱۰۲ داد‌گاه لواسانات که احکام جالبی صادر کرده‌است

۲۰

طرح مسئله

شاید در نگاه اول، تصور شود که برای توسعه یک کشور، قوای مجریه و مقننه، مهم‌ترین اهمیت را دارند؛ یعنی اجرا و قانونگذاری. البته بپراه هم نیست و واقعا اهمیت زیادی دارند. اما به‌گفته برخی از توسعه‌پژوهان، تاقوتی که توسعه قضایی و حقوقی در یک کشور را متفاسق‌نمیتد، توسعه همه‌جانبه‌هم‌راه به‌جایی نخواهد برد. اصل توسعه بسر احترام به‌ماهیت وجودی انسان است؛ چه در حوزه مالکیت فردی و چه در حوزو احترام به شأن و منزلت او. به همین دلیل است که اگر یک کشور توسعه قضایی و حقوقی را تجربه کند، اساسا احترام به حقوق انسانی و عمومی در آن ارج نهاده خواهد شد و سپس، همه چیز ثبات به‌شأن و منزلت او، به‌همین دلیل است که اگر یک کشور توسعه قضایی و حقوقی را تجربه کند، اساسا احترام به حقوق انسانی و عمومی در آن ارج نهاده خواهد شد و سپس، همه چیز ثبات به‌شأن و منزلت او، به‌بیشتری پیدا خواهد کرد.

یکی از جنبه‌های مهم توسعه قضایی، اصلاح رویه‌های حقوقی و قضایی است. یکی از این رویه‌ها هم صدور احکام حبس و شلاق... است؛ احکامی که طبق قانون صادر می‌شوند. اما هر اقتصاد‌عامل آن را بررسی کنیم، به‌اقتضای ضعیف، کسب درآمدهای محدود و مشکل‌گذاران زندگی مجرم می‌رسیم. از همین عامل و دلایل بروز جرم می‌توان بهره‌برداری کرد و با توجه به آن، مجازات در نظر گرفت؛ مانند تهیه خوراک چند وقت یک‌مرکز بهزیستی یا تأمین هزینه‌های مادی برآمده‌های فرهنگی. البته واضح است که در صدور این احکام باید به زیرساخت‌های فردی و اجتماعی (شرایط وقوع و نوع جرم، شرایط مجرم و میزان برخورداری او از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی) استناد کرد.» قزایی می‌افزاید: «مجازات حبس مجازات‌های حقوقی»

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

به تعبیر امان‌الله قزایی‌مقدم، جامعه‌شناس، تعریف جرم در جامعه‌شناسی کار آسانی نیست و ابعاد پیچیده‌ای در حوزه‌های مختلف علم از جمله اطمینان خاطر بیشتری نسبت به تأثیرگذاری مجازات‌های جایگزین داشت.»

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

اقتصادی رو به‌سوی مطلوب گذارد و مجازات‌ها نیز از رویکردی فرهنگی و اجتماعی برخوردار باشند، می‌توان به تأثیرگذاری حداکثری آنها امیدوار بود.» وی ادامه می‌دهد: «در جریان احکام قضایی کشور در سال‌های اخیر شاهد تبدیل برخی مجازات‌های کفیری و حبس بوده‌ایم که بسیاری از آنها در میزان تأثیرگذاری، قدرتمند و مطلوب عمل کرده‌اند. شمار نظر بگیرد که یکی از اشکال وقوع جرم، سرت است که اگر با دیده‌گاه جامعه‌شناسی اقتصادی عامل آن را بررسی کنیم، به‌اقتضای ضعیف، کسب درآمدهای محدود و مشکل‌گذاران زندگی مجرم می‌رسیم. از همین عامل و دلایل بروز جرم می‌توان بهره‌برداری کرد و با توجه به آن، مجازات در نظر گرفت؛ مانند تهیه خوراک چند وقت یک‌مرکز بهزیستی یا تأمین هزینه‌های مادی برآمده‌های فرهنگی. البته واضح است که در صدور این احکام باید به زیرساخت‌های فردی و اجتماعی (شرایط وقوع و نوع جرم، شرایط مجرم و میزان برخورداری او از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی) استناد کرد.» قزایی می‌افزاید: «مجازات حبس مجازات‌های حقوقی»

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

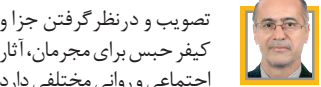
مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

حبس‌زدایی، سفارش حقوق اسلامی است

تصویب و در نظر گرفتن جزا و کیفر حبس برای مجرمان، آثار اجتماعی و روانی مختلفی دارد که نه‌تنها مجرم و خانواده او را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه جامعه را نیز با مشکلات متعددی روبه‌رو می‌کند. پیامدهای قابل توجه حبس و زندان سبب‌شده سیاست‌گذاران دستگاه قضایی کشور در راستای حبس‌زدایی و کاهش آمار زندانیان کشور به ابتکاری دست‌بزنند و برای بعضی از جرایم که در رویه معمول دستگاه قضا حکم و جزای حبس و زندان در نظر گرفته می‌شود، «احکام جایگزین حبس» تعیین کنند.

احکام جایگزین حبس به مجازات‌ها و کیفرهای تلطیفی‌شده‌ای گفته می‌شود که هم جنبه بازدارندگی دارند و هم آسیب‌ها و گزندهای خانوادگی و اجتماعی ناشی از حضور مجرم در حبس و زندان را کاهش می‌دهند.

در اسلام مواد حبس محدود است این سیاست قضایی مؤثر و کارآمد نخستین‌بار در احکام قضایی و کفیری اروپاییان مورد استفاده قرار گرفته و می‌توان گفت این قوانین از کشورهای اروپایی به قوانین سایر کشورها نیز ورود پیدا کرده است، اما نکته‌ای که در سیستم قضایی کشور ما و سایر کشورهای اسلامی مغفول مانده، سفارش دین اسلام بر این‌شویه قضاوت است. باید توجه کنیم که در حقوق اسلامی برای موارد محدودی مجازات حبس و زندان در نظر گرفته می‌شود. به‌عبارت دیگر، اصل و سرچشمه این نوع قضاوت از احکام اسلامی نشأت می‌گیرد و قاعده اسلامی «التعزیر بما یراه الحاکم» بسر این امر دلالت می‌کند. در این قاعده سفارش شده که شیوه تأدیب مجرم – نه مجازات او – بنا نگاه حاکم تعیین می‌شود. در این موضوع نکات باریک و خاصی وجود دارد. اول اینکه بر اساس روایات اسلامی مقصود از واژه تعزیر، تقویت کمتر از حد شرعی است که میزان مشخصی ندارد و مقدار آن براساس نظر قاضی و حاکم شرع تعیین می‌شود.

شرایط مجرم در نظر گرفته می‌شود نکته دوم اهمیت نقش قاضی در اجرای صحیح و شایسته این احکام است. به‌عبارت دیگر، قاضی باید از دید وسیع و روانشناسانه‌ای برخوردار باشد تا بداند در چه مواردی باید از احکام جایگزین حبس استفاده کند. مثلاً وقتی قاضی با فردی روبه‌رو می‌شود که از شخصیت منطقی و موجهی برخوردار است، اما به‌صورت سهوی یا عمدی دچار لغزش و خطایی شده، باید در نظر بگیرد که این فرد ممکن است با ورود به زندان و حضور در جمع سایر مجرمان شخصیت ناپهناجری پیدا کند و پس از تحمل دوران حبس و آزادی هرگز نتواند به شرایط گذشته و زندگی معمول خود بازگردد. در حالی که اگر برای این شخص حکمی متناسب با شرایطش در نظر گرفته شود، به او فرصت داده‌ایم که اشتباهش را اصلاح کند و در ادامه مسیر زندگی‌اش از ارتکاب به جرم و قانون‌شکنی دور بماند. خوشبختانه در بسیاری از احکام جایگزین حبس که توسط قضاوت شعب قضایی کشور صادر شده مشاهده می‌کنیم که به این مسئله توجه شده و در بسیاری از مواقع از تخصص و توانایی فرد مجرم برای خدمت به جامعه بهره گرفته می‌شود که در ضمن تأدیب مجرم، اجتماع نیز از توانایی‌ها و قابلیت‌های مثبت او منتفع شود. مثلاً بعضی از پزشکان که در مواردی خطا اشتباه کرده بودند مکلف شدند در نقاط محروم به مداوای بیماران نیازمند بپردازند یا افرادی که از توانایی تدریس برخوردار بودند، مکلف شدند به‌عنوان آموزشگر در مکان‌های مورد نیاز حضور پیدا کنند و خدمات ارائه دهند.

البته در مواردی هم عکس این قضیه صادق است و قضاوت به‌درستی تشخیص داده‌اند که فرد خطا‌کار در موقعیتی خلاف شخصیت و ویژگی‌های خود قرار بگیرد. مثلاً فردی که به‌سازدگی قوانین راهنمایی و رانندگی را زیر پا می‌گذارد، محکوم می‌شود که در مدتی معین و در راستای اجرای این قوانین به پلیس راهور کمک کند تا به ضرورت اجرای این قوانین پی‌بردد یا شخصی که محبظ‌زیست را تخریب می‌کند که در حکم دستگاه قضا به خدمات حافظ محیط‌زیست گمارده می‌شود.

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری

مجازات اجتماعی برای جرم کفیری